

*Гаряева Г. М.
м. Харків, Україна*

ФРАНЧАЙЗИНГ В СИСТЕМІ РОСІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВИТИ

Макроекономічне зростання і добробут будь-якої країни залежить від рівня розвитку базових галузей суспільного виробництва. Серед них виключно важливу роль відіграє освіта. В будь-якій державі освіта є системоутворюючим фактором, а якісна освіта – основою соціального розвитку та сталого економічного зростання. Тому без відповідного реформування та інституціоналізації системи освіти неможливий адекватний розвиток продуктивних сил.

Ринкова економіка в Росії та Україні набирає силу, підвищується і конкуренція як форма вираження механізму регулювання виробничих відносин. На сьогодні освіта є такою ж сферою ринкових відносин, як промисловість, будівництво, фінансово-кредитна та інші системи. Виробництво освітніх послуг зазнає тиску конкуренції, потребує реклами і надійних шляхів реалізації. Засобом конкурентної боротьби може слугувати використання освітніми установами франчайзингу, що може сприяти не тільки збільшенню кількості надаваних освітніх послуг та підвищенню їх якості, а й зростанню інтелектуального рівня суспільства, забезпечуючи доступ до різних рівнів освіти там, де вона було раніше недоступна.

Франчайзинг в освіті – це галузева форма франчайзингу. Її можна представити як спільну діяльність навчальних закладів з формування пропозиції, виробництва, надання і просування освітніх і супутніх їм послуг і продуктів на ринку. При цьому послуги мають відповідати ліцензіям освітніх установ на право освітньої діяльності та освітній франшизі. Франшизою є комплекс виключних прав з реалізації освітніх послуг під фірмовим найменуванням, торговою маркою і товарним знаком франчайзера на певних умовах.

Правове регулювання франчайзингу в Україні здійснюється на основі глави 76 Цивільного кодексу України – «Комерційна концесія» (статті 1115–1129), в Росії – глави 54 Цивільного кодексу РФ (статті 1027–1040).

Визначення договору франчайзингу міститься у ст. 1115 Цивільного кодексу України: «За договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг». Ст. 1027 Цивільного кодексу РФ (п.п.1,2) визначає: «За договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати іншій стороні (користувачеві) за винагороду на строк або без зазначення строку право використовувати в підприємницькій діяльності користувача комплекс належних правоволоділецьцю виключних прав, що включає право на товарний знак, знак обслуговування, а також права на інші передбачені договором об'єкти виключних прав, зокрема на комерційне позначення, секрет виробництва (ноу-хау). Договір комерційної концесії передбачає використання комплексу виключних прав, ділової репутації і комерційного досвіду правоволоділецьця в певному обсязі (зокрема, з встановленням мінімального і (або) максимального обсягу використання), із зазначенням або без зазначення території використання стосовно певної сфери підприємницької діяльності (продажу товарів, отриманих від правоволоділецьця чи вироблених користувачем, здійснення іншої торгової діяльності, виконання робіт, надання послуг)».

В освітньому франчайзингу франчайзером виступає вищий навчальний заклад, який має відому назву та високий імідж на ринку освітніх послуг і який здійснює адміністративну, інформаційну, навчально-методичну, технічну, правову, маркетингову ко-

ординацію освітніх структур (франчайзі). Франчайзер організовує навчальний процес; формує, ліцензує і проводить акредитацію освітніх програм; видає навчальні матеріали; веде науково-методичну роботу, підготовку викладачів, тьюторів, їх атестацію; проводить реєстрацію студентів, слухачів; веде адміністративне супроводження, проміжну і підсумкову атестацію, а також здійснює видачу документів про освіту.

Франчайзі – самостійний навчальний заклад, що за певних умов і в певний термін та на обмеженій території має виключне право на ведення освітньої діяльності з використанням відомої назви, репутації та досвіду діяльності франчайзера в обмін на фінансову винагороду. В деяких випадках франчайзі можуть виступати філіали базового закладу, представництва. Регіональні навчальні центри на базі місцевих навчальних закладів займаються всіма питаннями, що стосуються набору слухачів у регіоні по програмам франчайзера, забезпеченням та організацією навчального процесу, взаємодією зі слухачами та державними освітніми організаціями, а також місцевою адміністрацією. За дорученням франчайзера вони приймають оплату за навчання, заяви та інші реєстраційні документи від студентів, пересилають їх франчайзеру в зазначені терміни, організовують проведення тьюторіалів та консультацій для студентів. Також спільно з франчайзером регіональні освітні організації-франчайзі ведуть науково-методичну роботу, беруть участь у підготовці викладачів і тьюторів, організовують їх атестацію.

Суб'єкти освітнього франчайзингу діють одночасно на двох взаємопов'язаних та взаємозамінних ринках: ринок освітніх послуг і ринок праці, і мають один продукт – освітню програму. Франчайзер є виробником освітніх програм, які він пропонує франчайзі на ринку освітніх послуг і з якими він виходить на ринок праці, опосередковано через випускників навчального закладу – франчайзі. В свою чергу, саме знання, вміння, навички, які характеризують якість робочої сили випускників, пропонуються підприємствам-роботодавцям.

Таким чином освітній франчайзинг – це система відносин (напряму діяльності) суб'єктів ринку (франчайзера та франчайзі) щодо формування пропозиції, виробництва (надання) і просування освітніх і/чи супутніх їм послуг і продуктів під назвою франчайзера в обмін на фінансову винагороду зі сторони франчайзі на умовах і в період дії спеціально створеного договору.

До особливостей освітнього франчайзингу як форми виходу вузу-інноватора на ринок послуг вищої освіти можна віднести такі:

- від вузу-франчайзера освітнім організаціям-франчайзі передаються випробована система навчання, апробовані в освітньому процесі і позитивно оцінювані ринком інновації;
- сторонами франчайзингу використовуються тільки офіційні, термінологічно єдині юридичні угоди і організаційно-фінансові домовленості;
- франчайзером встановлюються єдині стандарти вузівської підготовки фахівців у вузах-франчайзі, використовуються єдині освітні програми, виробляється контроль за якістю їх виконання;
- в рамках інноваційної франчайзингової взаємодії вищих навчальних закладів неминуче здійснюється проведення сумісних систематичних програм по підвищенню кваліфікації професорсько-викладацького складу;
- акцент на гарантії якості курсу, визнанні його статусу і академічній повноцінності, гнучкість в складанні розкладу і способів викладання з урахуванням інтересів студентів;
- зближення вищої та післядипломної освіти, що дає великі можливості вдосконалення для студентів і надає ширше фінансування.

Український, а особливо російський шляхи розвитку освітнього франчайзингу пов'язаний з запровадженням дистанційних освітніх технологій. Він спрямований на реалізацію головної умови – соціальної доступності (незалежно від місця роботи і мешкання,

від соціально-економічних проблем) для значної частини населення якісної професійної освіти. Завдяки застосуванню дистанційних методів навчання освітній франчайзинг дає можливість отримати вищу освіту мешканцям сільської місцевості, регіонам, які віддалені від вузівських центрів; представникам професій, які пов'язані із частою зміною місця проживання та які не мають можливості навчатись у стаціонарних умовах (інваліди, особи із обмеженими можливостями), іноземцям. Оскільки студентами можуть виступати мешканці сільських місцевостей та регіонів, які віддалені від вузівських центрів, представники професій, які пов'язані із частою зміною місця проживання та які не мають можливості навчатись у стаціонарних умовах (інваліди, особи із обмеженими можливостями), іноземці, важливим є гнучкий розклад занять (ранковий, денний, вечірній час) та індивідуальні способи викладання із залученням відповідних спеціалістів чи технологій.

З точки зору правового забезпечення переваги освітнього франчайзингу досить істотні: праволодітьцю не потрібно відкривати та реєструвати численні філії на географічно віддалених від нього територіях; праволодітьцю позбавлений турбот, пов'язаних з придбанням та володінням землею, нерухомістю, майном, обладнанням; праволодітьцю не несе зобов'язань щодо укладення трудових договорів з персоналом новостворюваних франчайзингових підприємств, тощо.

Освітній франчайзинг – гнучка система, яку можна легко адаптувати до різних освітніх продуктів і послуг. Перспективним є адаптація вже існуючих вітчизняних освітніх продуктів і послуг для франчайзингу та реалізація вітчизняних освітніх програм в регіони.

Говорячи про необхідність розвитку освітнього франчайзингу в Росії та Україні, слід звернути увагу на те, що п. 3 ст. 1027 Цивільного кодексу РФ та ст. 1117 Цивільного кодексу України не дають можливості для повноцінного використання франчайзингу в цій сфері, що зумовлено невиправданим звуженням кола можливих суб'єктів, сторін договору комерційної концесії (лише фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності). Таким чином, освітні організації, які є некомерційними, не можуть бути суб'єктами франчайзингових відносин. Вважаємо доцільним внесення змін до цих нормативних положень, передбачивши можливість використання франчайзингу і для некомерційних організацій. Також іншим рішенням проблеми може стати виділення освітнього франчайзингу в окремий вид комерційної концесії із обмеженням суб'єктного складу такого виду франчайзингу колом виключно освітніх організацій.

Виходячи з вищевказаного, можна зробити висновок про те, що освітній франчайзинг є одним з перспективних способів ведення бізнесу, який у сучасних умовах неможливий без укладення договору комерційної концесії. Цей договір є основним елементом франчайзингової системи в будь-якій сфері діяльності, в тому числі повинен отримати розвиток й у сфері освіти незважаючи на наявність окремих гальмуючих факторів.

*Герасина Л. Н.
г. Харьков, Украина*

ПРАВОВАЯ ЖИЗНЬ ОБЩЕСТВА И ТИПОЛОГИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Правовая жизнь общества исторически обусловлена феноменом действующего права, в этом смысле она представляет собой *социально-правовую реальность, мир упорядоченных нормами права отношений, действий, поступков, оценок*. Все формы правовой жизни, реализующие многогранные правоотношения, правовые связи и юридические факты, характеризуют специфику правового развития социума, уровень его

культурно-ценностного отношения к действующему праву, утверждение правовых принципов и идеалов в массовом и индивидуальном сознании [1].

Развитие демократии, практическая реализация прав и свобод человека, соблюдение гражданами своих обязанностей, упрочение законности, являющихся составляющими правовой жизни и принципами правового государства, возможны лишь на основе роста правовой культуры общества, которая обуславливает и правовое поведение людей. Рассматривая в единстве предметные формы и способы бытия общества, дефиниция «правовая жизнь» характеризует социокультурное отношение человека к праву, а также характер использования правовых средств в осуществлении людьми их разнообразных (частных и публичных, индивидуальных и групповых) интересов и потребностей.

Правовая жизнь, как явление – гораздо шире и насыщеннее, чем само действующее право; поэтому, на наш взгляд, особенно значимо, обозначить её ведущие признаки, в том числе – социокультурные:

1. Правовая жизнь является особой формой бытия права, его частью, как постоянный процесс воспроизводства правоотношений, она охватывает всю совокупность юридических фактов, ведущих к правовым последствиям.

2. Юридические акты и правоотношения образуют специфическую «ткань» в социокультурной жизни общества, представляя собой важнейшую разновидность социальных актов и связей.

3. Правовая жизнь – это часть духовно-исторической практики народа, ярко демонстрирующая особенности той или иной нации, её культурную специфику и правовой менталитет.

4. Правовая культура, как ценностный элемент правовой жизни, не только бесспорно обусловлена социокультурным опытом и традициями, но и мотивирована юридическими нормами и предписаниями, а также – соответствующими юридическими последствиями.

5. Правовое поведение – воплощение социально-правовых практик личности и социальных групп, непосредственно регулируется и оценивается юридическими нормами закона, и в идеале должно соответствовать правовым ожиданиям общества (хотя в реальности это далеко не всегда происходит). В этой связи Г. Д. Гурвич подметил, что «обращение к юридическому опыту учит нас ничего не упрощать, а следовать всей сложности правовой жизни, принимая во внимание её крайнюю драматичность, составляющую самую сущность правовой жизни» [2, С. 27].

6. Правовая жизнь выступает как сфера осуществления «энергии права», его духовного потенциала и творческой роли, одновременно – как совокупность многообразных форм правовой (либо противоправной) активности субъектов правоотношений. Отсюда, их участники могут пребывать в различных «ролях»: истцов и ответчиков, свидетелей и обвиняемых, потерпевших и подсудимых, адвокатов и прокуроров, судей, экспертов и следователей, депутатов и избирателей, законопослушных граждан и рецидивистов.

7. Правовая жизнь тесно связана с экономической, политической и духовно-культурной жизнью общества, выступая её своеобразной формой. Она может оказывать на культуру и духовность обратное воздействие (как стимулирующего, так и сдерживающего плана), напр., когда государство издает неправовые законы, нарушает принцип правовой справедливости, когда отдельные группы общества игнорируют правовые нормы поведения и разрешения конфликтов т.п.

Итак, правовая жизнь реально характеризует специфику и уровень правокультурного развития данной страны, отношение социальных субъектов к праву и степень удовлетворения их интересов. В своей основе, как отмечал И. А. Ильин, она базируется на «объективном значении права» для социальной жизнедеятельности. Правовая жизнь, как собственно и правовая

культура, являются важнейшими условиями существования государственно-организованного общества, определенным образом оформляя социальную и личную жизнь граждан.

Правовая культура любого социума формируется под воздействием объективных и субъективных факторов общественного развития, на неё влияют не только исторические, духовные и внутри-социальные процессы, но также и геополитическая ситуация в мире. Как социальный феномен, правовую культуру часто определяют *устойчивым комплексом правовых ценностей, традиций, установок и норм, которые регулируют правовую сферу человеческой деятельности, обуславливая систему соответствующих правовых «ролей» и статусов* [3, С. 10–15, 24–29]. Поэтому, качественных изменений в содержании, структуре и функциях большинства правовых институтов можно достигнуть лишь при условии достаточно высокого уровня правосознания и правовой культуры в среде тех социопрофессиональных групп, которые регулируют отношения и процессы преобразований социально-правовой сферы современной Украины.

Несмотря на то, что в настоящее время наработан значительный научный материал, в котором освещены различные аспекты сущности, путей формирования правовой культуры (работы С. С. Алексеева, В. А. Щегорцова, А. В. Малько, В. В. Оксамытного, А. Л. Ликаса, Н. И. Козюбры, В. П. Сальникова, Е. А. Зорченко, Е. А. Лукашевой, А. П. Семитко, Ю. Н. Годыки, В. А. Лозового, А. В. Петришина, И. В. Осыки, С. С. Сливки), все же сохраняется познавательный интерес к проблеме комплексного исследования содержания правовой культуры, её типологизаций, а также специфики её проявлений в профессиональной юридической среде.

Современный научный дискурс предлагает несколько толкований исходной дефиниции «правовая культура», что позволяет осуществить их теоретико-методологическое упорядочение (типологию).

Так, Е. А. Лукашева, исходя из широкого *культурологического* контекста и подчеркивая интеллектуальные элементы правосознания личности (критерий знания права, отношения к нему), определяла сущность правовой культуры как «духовную атмосферу, правовой климат, которые господствуют в данном обществе» [4, С. 256–258]. Позднее В. П. Сальников определял правовую культуру в *онтологической* парадигме, как специфическое социальное явление, которое охватывает всю совокупность важнейших элементов юридической реальности в ее фактическом функционировании по направлению прогрессивного развития общества и личности [5, С. 7].

С позиции *аксиологического* подхода, исследователи рассматривают правовую культуру одновременно в двух аспектах:

а) предметно-ценностном – как явление, представляющее собой комплекс культурно-правовых идеалов и ценностей, накопленных обществом в процессе исторического развития [6];

б) как процесс воспроизводства ценностей, т.е. способов усвоения и передачи правовых идеалов, ценностных эталонов, традиций и норм. В частности, С.С. Алексеев, отмечает, что правовая культура выражается в достигнутом уровне регулятивных качеств права, накопленных правовых ценностей [7, С. 269].

В рамках парадигмы *социального действия* (Макса Вебера), иные ученые, к примеру А. С. Гречин, на первый план выдвигают деятельность человека, что позволяет в материальном аспекте раскрыть сущностную характеристику правовой культуры, объяснить её внутреннее единство и взаимосвязь комплекса культурных ценностей с правовым поведением и социально-правовыми практиками [8, С. 7–24]. Здесь делается акцент на роли активной, творческой деятельности человека, которая является главным источником формирования и развития самого человека и общества в целом.

Среди сложившихся интерпретаций, также следует упомянуть те, которые наиболее близки к раскрытию сущности правовой культуры юриста. Основы этого подхода в свое время заложил А. Л. Ликас, который рассматривая дефиницию «культура правосудия», как своего рода правовую «технология деятельности» [9, С. 125–131], фактически предложил квалифицировать особую *социально-правовую практику*. Этот же методологический подход применялся в работах Е. В. Аграновской, Э. Горян, М. Б. Смоленского, связавших проблему обеспечения прав и свобод личности с формированием и реализацией правовой культуры общества [10].

Сложившаяся в Украине политико-правовая ситуация требует наиболее глубокого рассмотрения феномена *профессиональной* правовой культуры юристов, как социально-профессиональной группы. На юристов-профессионалов возлагаются задачи формирования законодательства и его эффективного реформирования, демократических практик защиты прав и свобод граждан, функция правового воспитания личности, организации юридического всеобуча, самообразования и правовой пропаганды. Это безусловно предполагает, что люди, призванные выполнять подобные задачи, сами должны обладать высоким уровнем правовой культуры и морали.

Ментальное содержание правовой культуры юриста включает как теоретическое, так и будничное правосознание, т.е. весь комплекс представлений в отношении права, политики, законов, правосудия, что влияет на их поведение и отражается на форме и содержании правовой регуляции общественных отношений. Если правовая система функционирует в условиях социальной справедливости, законности, уважения к Праву, то это способствует росту профессиональной правовой культуры. Когда же юридические коллизии, конфликты и пренебрежение к праву переполняют социум, это бесспорно деформирует правовую культуру правоприменителей, приводя к юридическому нигилизму.

Высокое правосознание юристов должно способствовать выработке ценностно-нормативных установок в области правоприменения и правовой защиты, не только как элемент правового регулирования, но и как необходимое условие социально-правовых преобразований, способствующее углублению проводимых в Украине государственно-правовых реформ. Таким специалистам свойственно «транслировать» свою правовую культуру, правоуважение на окружающих, благодаря чему их профессиональная деятельность получает должную социальную легитимацию. Однако, бюрократическое высокомерие некоторых «законников», антигуманное, безразличное отношение к судьбе человека, пренебрежение к самому праву, а тем более злоупотребление властью – это злейшие враги, антиподы правовой этики и культуры, разлагающие правосознание личности, подрывая устои законности и правопорядка.

Прежде всего, правовая культура юриста-профессионала должна характеризоваться фундаментальными знаниями права как сложной системы, имеющей отраслевую структуру, пониманием Духа (а не только буквы) закона, а также установкой на деятельность во имя права и в рамках права. Как отмечает В. С. Зеленецкий, – это и усвоение опыта профессиональной деятельности юристов предшественников, и выработка навыков, умений, способностей, обеспечивающих эффективное выполнение служебных обязанностей. Речь идет о профессиональной компетентности современного юриста на теоретическом и практическом уровнях [11, С. 48–57].

Наконец, с точки зрения сторонников *информационно-семиотической* парадигмы (Е. Клейменов и К. Моралевой) правовая культура является воплощением средств, способов и результатов юридической деятельности. Одновременно, её отождествляют с правовой информацией (совокупностью регулятивов, ценностей и знаний в сфере правовой действительности), которая накапливается, сохраняется и передается в обществе с помощью созданных людьми знаковых систем [12, С. 52].

Представляется, что наиболее продуктивно сущность «правовой культуры» трактуется в рамках *институционально-культурологического* подхода. Эта парадигма позволяет представить правовую культуру (общества, группы, личности) как социальный институт, который выполняет специализированные функции сохранения, трансляции и приумножения ценностных достижений в правовой сфере, аккультурации правоотношений, формирования высокого правосознания и предсказуемого правового поведения людей [13].

Список литературы: 1. Правовая жизнь в современной России. Теоретико-методологический аспект / Под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – Саратов, 2005; Политическая и правовая жизнь изменяющейся России / Под ред. Г. Н. Комковой и А. В. Малько. – Саратов, 2008. 2. Правовая жизнь общества: понятие и признаки // Политология для юристов: учеб. пос. / А. В. Малько, А. Ю. Саломатин. 2-е изд. – М.: ИД Юрайт, 2011. – С. 94–99. 3. Гурвич Г.Д. Философия и социология права / Г.Д. Гурвич. – СПб., 2004. 4. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. – Х.: Право, 2009.; 5. Лукашева Е. А. Социалистическое правосознание и законность. – М., 1973. 6. Сальников В. П. Социалистическая правовая культура / Под ред. Матузова Н. И. – Издательство Саратовского университета, 1989. 7. Явич Л. С. Сущность права: Социально-философское понимание генезиса, развития и функционирования юридической формы общественных отношений. – Л., 1985; Скуратівський А. Правова культура: сутність, стан та шляхи розвитку // Зб. наук. праць УАДУ, 2000. 8. Алексеев С. С. Право: азбука-теория-философия: опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. 9. Гре-чин А. С. Социология правового сознания. – М.: ЮНИТИ, 2001. 10. Ликас А. Л. Законность и культура социалистического правосудия // Сов. государство и право. – 1981. – № 3. 11. Аграновская Е. В. Правовая культура и обеспечение прав личности. – М., 1988. – С. 12–15; Горян Е. Роль правової культури в забезпеченні прав і свобод людини та громадянина в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 1; Смоленский М. Б. Правовая культура, личность и гражданское общество в России: формула взаимообусловленности // Правоведение. – 2003. – № 1(246). 12. Зеленецкий В. С. Компетентность специалиста (о теоретической компетентности практиков и практической компетентности теоретиков) // Весы Фемиды. – 2000. – № 4(16). 13. Клейменова Е. В., Моралева К. А. Правовая культура и ее стандарты в конституциях Российской Федерации // Известия вузов. Правоведение. – 2003. – № 1 (246). 14. Кобликов А. С. Юридическая этика. – М.: Норма, 1999; Тодика Ю. М. Конституційні засади формування правової культури: Монографія. – Х.: РАЙДЕР, 2001; Станік С. Правова культура та правова акультурація // Юридический вестник. – 1999. – № 3; Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – Київ, 2004.

*Єфімов Є. О.
м. Харків, Україна*

ЗАСТАВА ВИКЛЮЧНИХ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

За правилами господарського або цивільного права виконання будь-якого господарського зобов'язання забезпечується заходами захисту прав та заходами відповідально-